

UPADAJÚCA STREDNÁ TRIEDA V ROZVINUTÝCH KRAJINÁCH

26.3.2025

Tento článok komentuje dlhodobý vývoj strednej triedy a faktory, ktoré ho ovplyvňujú. Rozoberá sa v ňom globálna ekonomická situácia a perspektívy jej vývoja aj na lokálnom príklade USA. Článok nemá za cieľ hodnotiť morálny aspekt tejto problematiky ale poukazovať na fakty a komentovať danú tému v obmedzenom rozsahu.

LIMITY RASTU LOKÁLNEHO KAPITALIZMU

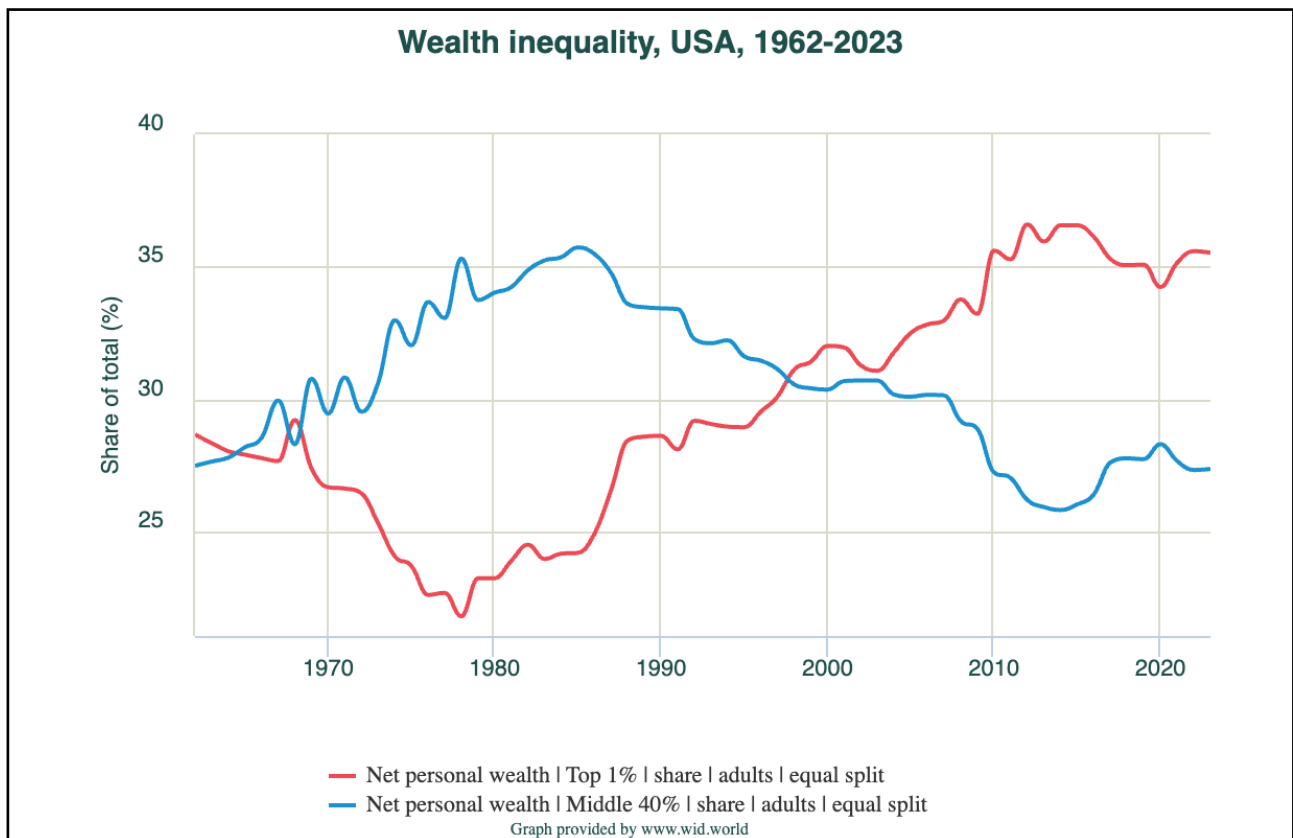
Problematika narastajúceho rozdielu medzi najbohatšími v spoločnosti a pracujúcou triedou je každým rokom viac aktuálnou témou. Prvým takým milníkom, kedy sa táto problematika dostala do širšieho povedomia bola **publikácia knihy Kapitál v 21. storočí** od francúzskeho sociológa Thomasa Pikettyho v roku 2013 (originál vo francúzštine). Piketty v svojom bestselleri predstavil výsledky výskumu so svojimi spolupracovníkmi, kde zverejnili práve **štatistické údaje** potvrdzujúce problém **rastúcej diverzifikácie medzi príjmovými triedami v spoločnosti**. Piketty aj s kolegami riadia aj rozsiahlu databázu World Inequality Database, kde sú výsledky ich výskumu aktualizované.

Problém „rozťahujúcich sa nožníc grafu“ rozdielu medzi príjmami bohatších a nižších vrstiev by nebol až takým problémom, keby nezapríčiňuje aj **chudobnenie strednej triedy** v rozvinutých krajinách. Tento problém je najviac citelný v rozvinutých krajinách so slabšou sociálnou politikou ako napr. USA. Myšlienka amerického sna prakticky zomrela, v USA už bežný pracujúci mladý človek nedokáže žiť podľa ekonomických štandardov generácie jeho rodičov a starých rodičov, ktorí boli ekonomicky najaktívnejší v 50-ych až 90-ych rokoch. Jednou z príčin je, že **reálne platy američanov už desaťročia nerastú** (viď obrázok č. 1) vzhľadom na narastajúce životné náklady - najmä ceny nehnuteľností. Úpadok strednej triedy zapríčiňuje aj nárast chudoby a v Amerike vo veľkých a bohatých mestách vznikajú aj novodobé slumy s ľuďmi bez domova, kde sa šíri aj drogová závislosť.



*Obr. č. 1: Medián týždenných reálnych výplát zamestnaných TPP, vek 16+,
CPI 1982-84 USD (Zdroj: FRED)*

Ako jeden z príkladov môžeme uviesť nasledovný graf (obr. č. 2), kde je jasne zreteľná negatívna korelácia medzi vlastneným majetkom strednej triedy a najbohatšieho 1% obyvateľov v USA, zjednodušene povedané - **bohatí bohatnú na úkor strednej triedy**, ktorá týmto slabne. Tieto trendy sú citelné, ale stále menej ako v USA, aj v iných rozvinutých krajinách ako napríklad v západnej Európe, kde sú vyššie progresívne dane, teda bohatí odvádzajú štátu zo ziskov viac a sociálne rozdiely sa týmto zmierňujú nakoľko štát má viac prostriedkov na fungovanie sociálnych programov (v prípade kedy nedochádza k daňovým únikom). Najjasnejším príkladom a opakom **Friedmanovskej neoklasickej ekonómie**, ktorá sa aplikovala v USA a Veľkej Británii (Reaganomika a Thatcherizmus) s cieľom oživenia ekonomík znižovaním vtedy stále vysokých progresívnych daní pre bohatých, je tzv. **Škandinávsky socializmus** (najvyššie progresívne dane), ktorý však tiež naráža na prekážku - exportu priemyslu a spoločností iných sektorov do zahraničia, kde sú nižšie dane.

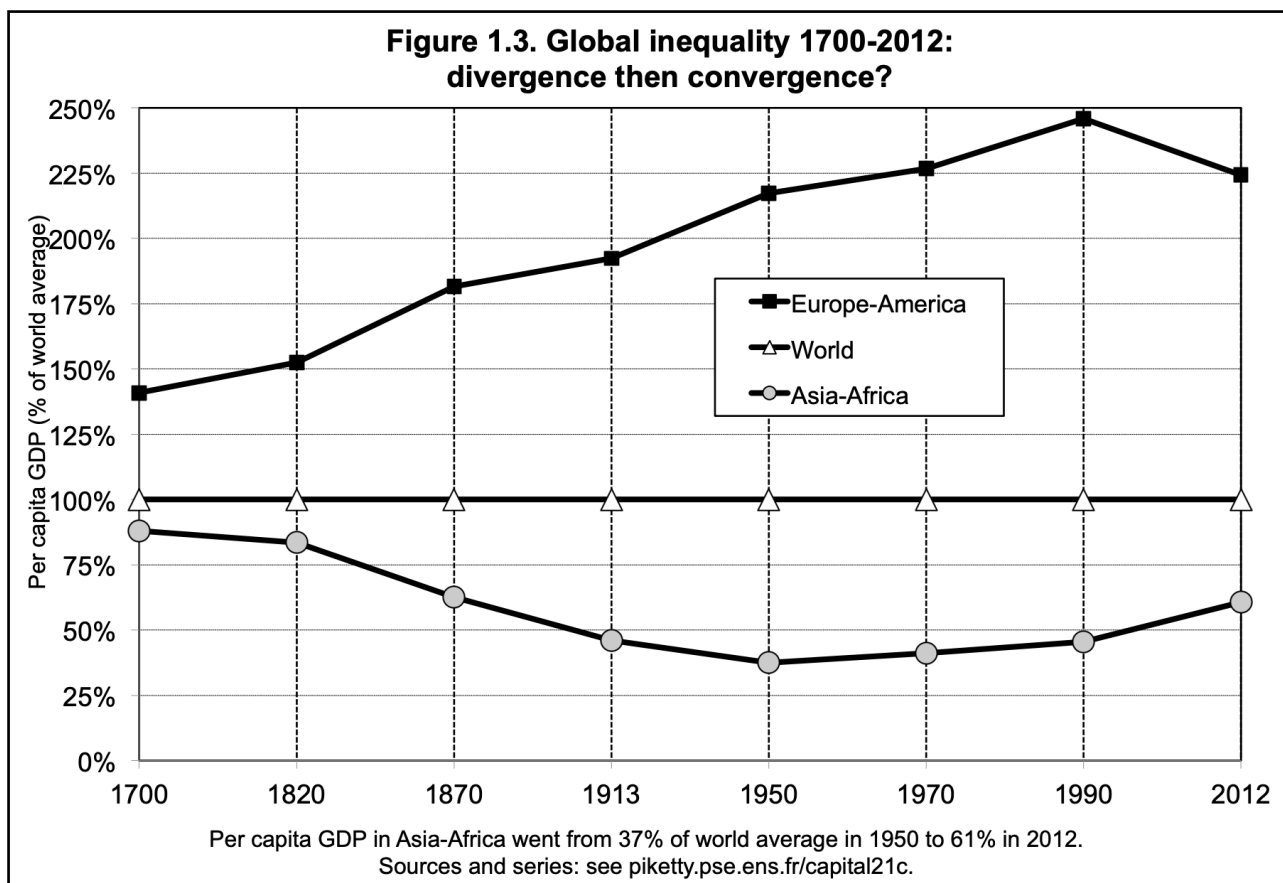


Obr. č. 2: Čisté osobné bohatstvo v USA, 1962-2023, % z celku, top 1% - červená, stredných 40% - modrá (Zdroj: WID)

LIMITY RASTU GLOBÁLNEHO KAPITALIZMU

Podobné problémy zatiaľ nie sú citeľné v rozvíjajúcich sa krajinách, kde spolu s rastúcim bohatstvom najbohatších sa zatiaľ zvyšuje aj životná úroveň ostatného obyvateľstva a **vzniká tam nová stredná trieda** v západnom ponímaní daného pomenovania.

Jednou z hlavných príčin problémov hospodárstva Západu je, že rozvinuté krajiny prešli alebo prechádzajú na post-industriálnu fázu rozvoja ekonomiky, kedy aj veľká časť priemyslu odišla alebo odchádza do rozvíjajúcich sa krajín alebo do krajín prechodného štádia vývoja. Toto pomáha rozvíjať v týchto krajinách aj sféru služieb a teda rozvíjajúce sa krajiny sa vyvíjajú už iným spôsobom a tempom ako krajiny rozvinuté. Z dôvodu exportu reálneho sektora ekonomiky, najmä priemyslu, do chudobnejších krajín už chápanie že by sa **rozrastal rozdiel medzi bohatými a chudobnými krajinami nie je pravda**, vid' obr. č. 3.



Obr. č. 3: HDP na obyvateľa (% od svetového priemeru), Európa-Amerika a Ázia-Afrika (Zdroj: T. Piketty: Kapitál v 21. storočí, 2014)

Kapitalizmus v rozvinutých krajinách už dosiahol svoje limity a svetová reálna ekonomika rastie najmä na úkor rozvíjajúcich sa krajín. Najvýhodnejšie investície do reálnej ekonomiky sú mimo Západu, nakoľko napríklad na Západe už investícia do zefektívnenia výroby prinesie oveľa menší zisk ako rovnaká investícia do jednoduchšej výroby v rozvíjajúcej sa krajine. Reálna ekonomika v rozvinutých krajinách rastie najmä vďaka **vysokotechnologickým spoločnostiam, farmácii** a pod., no zväčša sa investuje už iba do tzv. fiktívneho kapitálu - cenné papiere a podobne. Rozvinuté ekonomiky sa zvládajú **umelo nafukovať** najmä vďaka finančným špekuláciám a otvoreniu nových trhov po rozpade východného bloku na prelome 80. a 90. rokov a tiež spomenutého exportu priemyslu do sveta.

Globálny kapitalizmus stráca ďalšie možnosti reálneho rastu nakoľko aj **rozvíjajúce sa krajiny už do veľkej miery dobehli Západ**. Prejavujú sa v nich aj demografické trendy postindustriálnych krajín, kedy sa **znižuje pôrodnosť a stárne populácia**. Posledným svetadielom, kde je ešte relatívne veľa možností rastu a vysoká pôrodnosť je Afrika, kde vo viacerých krajinách stále dominuje poľnohospodársky sektor.

HĽADANIE RIEŠENIA

Príčinou úzkosti mnohých ľudí je práve to, že je **nevyhnutné systémové riešenie**, ktoré **zatiaľ neexistuje**, resp. k žiadnemu nesmerujeme. Z ľavicovej časti máme najznámejších predstaviteľov - spomenutého Thomasa **Pikettyho** a ekonóma Josepha **Stiglitz**a, ktorí sú zástancovia **Keynesiánstva** resp. politiky sociálnych demokratov 20. storočia na Západe, v ich ponímaní - vysokých daní pre bohatých, z čoho by štáty dokázali financovať riešenia sociálnych problémov. Problémom tohoto riešenia je, že by spoločnosti a najbohatší z krajiny mohli odísť do daňových rajov a teda takéto riešenie by muselo byť globálne (v každej krajine).

Riešenia navrhuje aj **radikálnejšia lavica**, napr. americký socialistický ekonóm Richard **Wolff**, ktorý je zástancom **družstevného vlastníctva firiem**, teda pracovníci by riadili spoločnosti a delili sa o zisk spoločne. Najznámejším príkladom zo sveta je dlhodobý španielsky kooperatív Mondragon. Takéto lokálne vlastníctvo miestnou skupinou ľudí zabezpečí, že spoločnosť sa stará viac o svoje okolie a neodíde do zahraničia. K radikálnejším sa radia aj školy **neoklasických marxistov**, ako napr. ruská škola Andreja **Kaljanova** a Alexandra **Buzgalina**, ktorí presadzujú veľký podiel na štátnom vlastníctve.

Najradikálnejšie riešenie niektorých vedcov je **spustenie krízového režimu a prechod z trhového hospodárstva na prísne plánovanie** z dôvodu ekologického kolapsu, ktorý hrozí v dôsledku konzumného života veľkej časti obyvateľstva planéty.

Pravica prichádza s návrhom tzv. **inkluzívneho kapitalizmu**, ktorý predstavil zakladateľ Svetového ekonomického fóra v Davose Klaus **Schwab** v knihe **COVID-19: Veľký reset**, ktorý je v svojej podstate o tom, že by drvivá väčšina majetku prešla pod veľké korporácie, ktoré by všetko zabezpečovali svojim zamestnancom. K podobnému systému do veľkej miery zatiaľ smerujeme.